Näringsutskottets betänkande

1980/81:1

över motion om kalkindustrin

Ärendet

I motion 1979/80:958 av Birgitta Hambraeus m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om utredning om kalkindustrin i enlighet med vad som framförts i motionen.

Motionen

Motionärerna anför att det statliga utredningsarbete som har ägnats åt kalkbruksindustrin inte är tillräckligt offensivt. De menar att man bara har sett till nuvarande behov och inte sökt nya framtidsmöjligheter. En ny utredning med företrädare för branschen bör därför tillsättas, anser de.

Vissa uppgifter om kalksten m.m.

Industrimineralen kalksten, dolomit och magnesit brukar sammanfattas under benämningen karbonatsten.

Kalksten används främst inom cementindustrin, järn- och stålindustrin, cellulosaindustrin och den kemiska industrin. Viktiga användningsområden har kalksten också inom jordbruket som jordförbättringsmedel, inom miljövården för kalkning av sjöar samt som prydnads- och anläggningssten. Brytning sker f.n. på ett flertal platser i landet. Särskilt stora brytvärda förekomster finns i sydvästra Skåne, Västergötland, Siljanområdet och Gotland. *Dolomit* används bl.a. som infodringsmaterial i stålugnar, inom mineralullsindustri och metallurgisk industri, inom jordbruk och miljövård och som fyllnadsmedel i bl. a. färger, plaster och gummi. De flesta brytningsplatserna ligger i Bergslagen. *Magnesit* används vid tillverkning av eldfasta infodringsmaterial och inom pappers-, läkemedels- och kemisk industri. Kända förekomster finns på flera ställen i Norbottens fjälltrakter.

En mer detaljerad översikt av användningsområdena för kalk och kalksten ges i figuren på nästa sida. Den har utarbetats av statens industriverk och publicerats i utredningen (SIND PM 1977:9) Kalksten och dolomit i den fysiska riksplaneringen (s. 5 a).

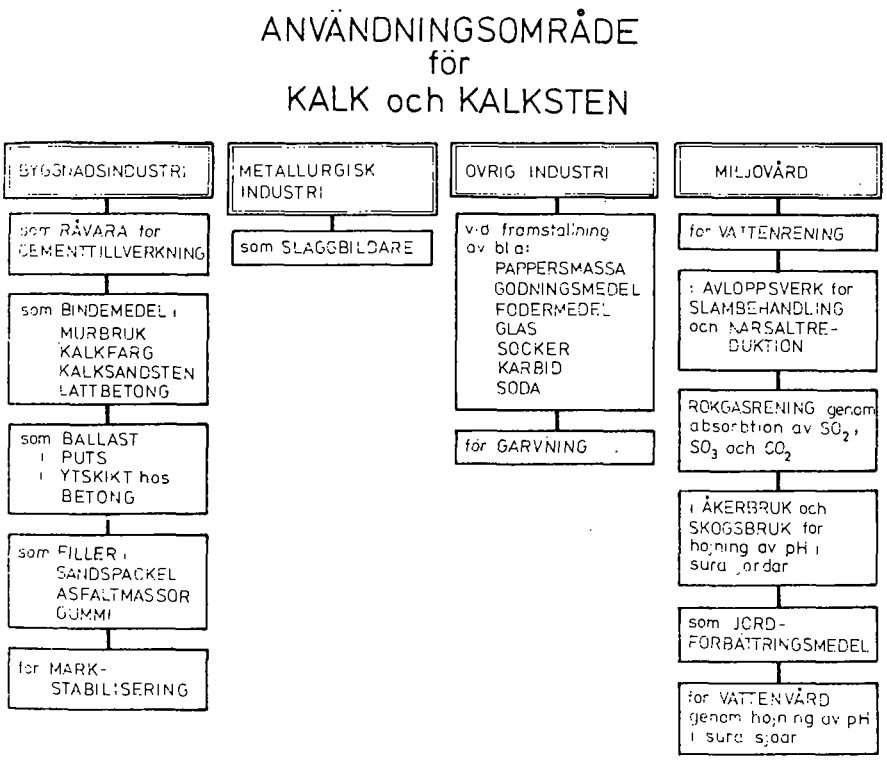

Aktuella utredningar m. m.

Statens industriverk publicerade år 1977 utredningen (SIND PM 1977:9) Kalksten och dolomit i den fysiska riksplaneringen. Verkets utredningsarbete skedde på grundval av ett uppdrag år 1975 från bostadsdepartementet. Bakgrunden till uppdraget var 1972 års beslut om fysisk riksplanering. Utredningens resultat ingår i underlagsmaterialet för bostadsdepartementets rapport (SOU 1979:54, 55) Hushållning med mark och vatten (se vidare s. 4).

Industriverkets rapport utarbetades i samråd med *mineralpolitiska utredningen*. I sitt delbetänkande (SOU 1977:75) Industrimineral utnyttjade utredningen de bedömningar av tillgången på kalksten som industriverket hade gjort i rapporten.

Under rubriken "Sammanfattning av Sveriges förbrukning och försörjning med industrimineral – nuläge och prognos 1985" gör mineralpolitiska utredningen följande uttalanden i vad avser kalksten (SOU 1977:75 s. 136):

Kalkstensförbrukningen i Sverige ökade kraftigt under 1950- och 1960-talen till som mest 9,4 miljoner ton 1968, en ökning som bars upp bland annat av cementindustrins och järn- och stålindustrins växande kalkstensbehov.

Efter 1968 har förbrukningen med något undantag minskat till följd främst av lägre produktionsvolymer för cement. Den fortsatta utvecklingen antas innebära att förbrukningen nu åter kommer att öka, dock mycket måttligt. Nettoförbrukningen 1985 (exkl behovet av kalksten för tillverkning av cement på export) uppskattas till ca 8,3 milj ton mot drygt 8,1 milj ton 1974. Den långsamma återhämtningen bedöms främst bero på en fortsatt svag utveckling inom cementindustrin som är den helt dominerande förbrukningssektorn i Sverige. En genomsnittligt lägre åtgång av kalksten per ton cement än som tidigare gällt, betingad av ändrad råvaruförsörjning i samband med förändringar i produktionens lokalisering, ger en lägre kalkstensförbrukning inom cementsektorn 1985 än 1974 trots den antagna i stort sett oförändrade cementförbrukningen. Behovet inom järn- och stålindustri förväntas vara i stort sett oförändrat 1985 i förhållande till 1974. Jordbruk och miljövård framträder som en allt viktigare förbrukningssektor med en förväntad kraftig förbrukningsökning under perioden. Inom övriga förbrukningsområden (cellulosa-, byggnadsämnes-, glas-, kemisk industri m fl) antas kalkstensförbrukningen stagnera eller öka endast måttligt.

Inhemsk produktion täcker den helt övervägande delen av Sveriges behov. Importen är marginell och avser högrena kvaliteter för bl a glastillverkning. Samma försörjningsmönster kan förutses också för 1985. Export av metallurgisk kalksten har förekommit regelbundet under den senaste femtonårsperioden. Sveriges tillgångar av kalksten av ordinär eller lägre kvalitet lämpade för mindre kvalitetskänsliga användningar är mycket stora. De kända tillgångarna av naturligt högvärdig kalksten för t ex metallurgisk användning är mera begränsade. Genom flotationsrening kan dock vid behov mera lågvärdiga fyndigheter utnyttjas.

Ett detaljerat underlag för dessa bedömningar finns redovisat i bilaga 4 till delbetänkandet (s. 327–348). I följande tabell sammanfattas uppgifter om kalkstensförbrukningen i olika användningssektorer perioden 1960–1975. Vidare redovisas utredningens prognos för år 1985.

Kalkstensförbrukning i olika användningssektorer åren 1960, 1970, 1975 och 1985 (mineralpolitiska utredningens prognos). Tusen ton

	1960	1970	1975	1985 (prognos)
Cementindustri (netto)	4 294	6 946	5 380	5 280
Järn- och stålindustri	658	1 035	1 420	1 200
Cellulosaindustri	610	337	273	280
Byggnadsindustri	318	332	240	220
Kemisk industri	254	206	207	180
Jordbruk	123	150	380	700
Övrigt	263	317	357	420
Härav:				
Glasindustri	18	54	41	
Asfaltindustri	25	47	50	
Fodermedel	14	29	42	
Sockerbruk	86	62	84	
Övrigt	120	125	140	
Summa	*6 520*	*9 323*	*8 257*	*ca 8 300*

Källa: SOU 1977:75 s. 340, 346.

Med anledning av proposition 1978/79:126 om tidigareläggning av vissa investeringar inom SSAB Svenskt Stål AB väcktes våren 1979 inom riksdagen motioner som tog sikte på kalkbruksindustrins framtid. *Näringsutskottet* (NU 1978/79:43 s. 26) ansåg att starka skäl talade för att beslut om SSAB:s långsiktiga försörjning med kalksten skulle fattas mot bakgrund av överväganden kring situationen för kalkbruken i olika delar av landet. Utskottet konstaterade att ett grundläggande material rörande kalkbruksindustrin hade tagits fram av industriverket och mineralpolitiska utredningen. Enligt utskottets mening var det önskvärt att regeringen skyndsamt företog en industripolitisk utvärdering av detta material och att denna utvärdering lades till grund för framtida beslut om SSAB:s kalkförsörjning. På förslag av utskottet gjorde riksdagen ett uttalande av denna innebörd.

I en inom *industridepartementet* upprättad promemoria den 4 september 1979 redovisas denna utvärdering. Speciell uppmärksamhet ägnas åt kalkbruksindustrin i Siljanområdet. Promemorian utmynnar i följande slutsatser (s. 12):

Produktionen av och efterfrågan på kalksten och kalk har stagnerat under senare år. Även i framtiden väntas efterfrågeutvecklingen stagnera eller minska i flertalet viktiga förbrukningssektorer. Inom de sektorer där efterfrågan väntas öka kan behovet täckas med kalk och kalksten av ganska låg kvalitet, som ofta kan produceras lokalt. En förbättring av cementindustrins situation skulle endast få isolerade effekter och inte påverka marknaden för de kalkbruk som framställer mer kvalificerade produkter. Dessa kalkbruk väntas även i framtiden möta en sviktande efterfrågan. Vad gäller kalkbruken i Dalarna väntas dessa få svårigheter att utnyttja sin produktionskapacitet. En anpassning av produktionen till efterfrågan förutsätter sannolikt en samordnad planering av uttaget av kalksten och av marknadsföringen. Strukturanpassningar som möjliggör detta bör därför bedömas positivt. Mot denna bakgrund framstår den föreslagna försäljningen av SSAB:s dotterbolag Rättviks Kalkverk till Stråbruken AB som lämplig från struktursynpunkt.

Den i promemorian diskuterade försäljningen av SSAB:s kalkverk i Rättvik till Stråbruken AB har sedermera kommit till stånd.

Under år 1979 offentliggjorde *bostadsdepartementet* rapporten (SOU 1979:54, 55) Hushållning med mark och vatten, i vilken redovisas överväganden för det fortsatta arbetet med fysisk riksplanering. I rapporten anförs bl. a. (SOU 1979:54 s. 128) att efterfrågan på kalk för jordbrukets och miljövårdens behov kan förväntas öka starkt i framtiden. En närmare bedömning härav behövs enligt rapporten. Det föreslås att statens industriverk skall få i uppdrag att "i samråd med berörda myndigheter i ett riksperspektiv närmare belysa de framtida anspråken och ge förslag till lämpliga områden för utvinning av kalksten och dolomit för andra ändamål än cementtillverkning".

Rapporten har remissbehandlats.

Statens industriverk anför att det av rapporten inte framgår om förslaget

om en fördjupad kalkstensutredning skall syfta till att tillgodose jordbruks- och miljövårdsändamål eller om utredningen skall omfatta samtliga användningsområden utom cementtillverkningen. I det senare fallet krävs enligt industriverket betydande utredningsinsatser, eftersom kvaliteten på olika kända fyndigheter då behöver analyseras mer i detalj. Av remissinstanserna i övrigt tillstyrker *lantbruksstyrelsen*, *statens naturvårdsverk* och *länsstyrelsen i Kopparbergs län* uttryckligen att en kalkstensutredning kommer till stånd. *Mineralpolitiska utredningen* ifrågasätter behovet av en sådan utredning och hänvisar till att det råder överkapacitet inom kalkindustrin. Mineralpolitiska utredningen förklarar samtidigt att den inte har något att erinra mot en sådan kalkstensutredning som föreslås i rapporten.

Förslagen i rapporten som helhet jämte remissyttranden bereds f. n. inom regeringskansliet.

Utskottet

I motion 1979/80:958 föreslås att riksdagen skall begära att regeringen låter utreda frågor kring kalkindustrin i Sverige. Motionärerna uttrycker förhoppningen att ett sådant utredningsarbete skall ge uppslag till nya användningsområden för kalksten och därigenom underlätta kalkindustrins framtida utvecklingsmöjligheter.

Ett grundläggande material rörande den industri som baseras på kalksten presenterades åren 1977 och 1978 av statens industriverk i utredningen (SIND PM 1977:9) Kalksten och dolomit i den fysiska riksplaneringen och av mineralpolitiska utredningen i delbetänkandet (SOU 1977:75) Industrimineral. Den sistnämnda utredningen utarbetade bl. a. prognoser för utvecklingen av kalkstensförbrukningen inom olika sektorer. Dessa prognoser har återgetts i det föregående. Det framgår bl. a. att den enda förbrukningssektor som bedöms öka nämnvärt i betydelse är jordbruk och miljövård.

Inom industridepartementet har man hösten 1979 gjort en industripolitisk utvärdering av kalkbruksindustrin. Enligt denna utvärdering kan en ökad efterfrågan täckas med kalk och kalksten av ganska låg kvalitet från lokala fyndigheter.

Inför det fortsatta arbetet med fysisk riksplanering offentliggjorde bostadsdepartementet hösten 1979 rapporten (SOU 1979:54, 55) Hushållning med mark och vatten. I denna rapport föreslås bl. a. att statens industriverk skall få i uppdrag att närmare analysera efterfrågan på kalk för jordbrukets och miljövårdens behov. Efter remissbehandling bereds förslagen i rapporten f. n. inom regeringskansliet.

Mineralpolitiska utredningen överlämnade våren 1980 slutbetänkandet (SOU 1980:12) Mineralpolitik till industridepartementet. Remissbehandlingen av detta betänkande, vilken också omfattade utredningens delbetänkande om industrimineral, har nyligen avslutats. Också hithörande frågor bereds f. n. inom regeringskansliet.

Vissa industripolitiska överväganden rörande den industri som baseras på kalksten har redan gjorts inom industridepartementet. F. n. pågår arbete inom regeringskansliet på det mineralpolitiska området och med fysisk riksplanering. Under detta arbete torde bl. a. frågor om brytning av kalksten komma att aktualiseras. Utskottet utgår från att man härvid kommer att närmare analysera förutsättningarna för att en ökad efterfrågan på kalk inom jordbruket och miljövården skall kunna täckas. Exempel på användningsområden som kan expandera är kalkning av sjöar och vattendrag för att motverka försurning samt nyttjande av kalk för kemisk rening och slamstabilisering vid avloppsreningsverk och för neutralisering av svavel vid kolförbränning. Det är en naturlig uppgift för branschen att följa den nämnda verksamheten och att i anslutning därtill söka utveckla och vinna avsättning för nya typer av kalkstensprodukter.

Mot här angiven bakgrund anser utskottet att riksdagen inte nu har anledning att föreslå ytterligare utredningsarbete av den art som förordas i motionen. Denna avstyrks således.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1979/80:958.

Stockholm den 4 november 1980

På näringsutskottets vägnar
INGVAR SVANBERG

Närvarande: Ingvar Svanberg (s), Johan Olsson (c), Erik Hovhammar (m), Hugo Bengtsson (s), Sven Andersson (fp), Nils Erik Wååg (s), Lilly Hansson (s), Birgitta Hambraeus (c), Thage Peterson (s), Tage Adolfsson (m), Rune Jonsson (s), Karl Björzén (m), Ingegärd Oskarsson (c), Birgitta Johansson (s) och Christer Eirefelt (fp).